

بررسی رابطه سرمایه فرهنگی و رفتارهای زیست‌محیطی در بین جوانان شاغل در عسلویه (پارس جنوبی)*

احمد بخارایی^۱

صادق صالحی^۲

مریم معصومی جهتلو^۳

چکیده

هدف بررسی رابطه سرمایه فرهنگی و رفتارهای زیست‌محیطی در بین جوانان شاغل در عسلویه (پارس جنوبی) و اهداف فرعی این پژوهش بررسی رابطه بین شبکه‌های مشارکت مدنی، هنجارهای اجتماعی و اعتماد اجتماعی با رفتارهای اجتماعی زیست‌محیطی کارکنان پارس جنوبی می‌باشد. روش تحقیق در این پژوهش بصورت پیمایشی می‌باشد که جامعه مورد مطالعه ۶۰۸۵۰ نفر از کارکنان پارس جنوبی می‌باشد که با کمک فرمول کوکران حجم نمونه ۳۸۱ نفر انتخاب شده که این جامعه آماری بصورت نمونه‌گیری خوشه‌ای انجام شده است و با کمک نرم افزارهای SPSS و AMOS به پردازش داده‌ها پرداختیم. نتایج به دست آمده از محاسبات آماری نشان می‌دهد که با توجه به مدل برازش داده شده و ضریب همبستگی پیرسون و سطح معنی‌داری به دست آمده از رگرسیون، چون سطح معنی‌داری در هر سه متغیر شبکه‌های مشارکت مدنی، هنجارهای اجتماعی و اعتماد اجتماعی برابر ۰/۰۰ بوده و از ۰/۰۵ کوچکتر می‌باشد، همچنین سطح معنی‌داری بدست آمده از معادلات ساختاری با کمک نرم افزار اموس به ترتیب ۰/۰۲۷، ۰/۰۲۴، ۰/۰۱۲ و چون از ۰/۰۵ کوچکتر می‌باشد بنابراین بین هر سه فرضیه و رفتارهای اجتماعی زیست‌محیطی پارس جنوبی رابطه وجود دارد و یا به عبارتی دیگر هر سه فرضیه ما در این پژوهش تأیید می‌شوند.

کلید واژه: اعتماد اجتماعی، شبکه‌های مشارکت مدنی، هنجارهای اجتماعی، زیست‌محیطی، رفتار اجتماعی،

پارس جنوبی.

* تاریخ وصول: ۱۳۹۴/۶/۲۵ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۱۲/۲۵

۱- دکتر ی جامعه‌شناسی و عضو هیأت علمی دانشگاه پیام نور Bokharaei_Ah@yahoo.com

۲- دکتر ی جامعه‌شناسی و عضو هیأت علمی دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران Sadeghsa@yahoo.com

۳- دانشجوی کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی (نویسنده مسؤول) reza53@yahoo.com

۱- بیان مسأله

امروزه بحران‌های سیاسی، اقتصادی و مسائلی نظیر محدودیت دوام ذخایر فسیلی، نگرانی‌های زیست محیطی، ازدحام روزافزون جمعیت، رشد اقتصادی و میزان مصرف، همگی مباحث جهان شمولی هستند که با گستردگی تمام، فکر اندیشمندان را در یافتن راهکارهای مناسب برای حل معضلات انرژی در جهان و به خصوص بحران‌های زیست محیطی به خود مشغول داشته است.

از یک سو در جهان فعلی، پشتوانه اقتصادی و سیاسی کشورها بستگی به میزان بهره‌وری آنها از منابع فسیلی دارد و تهی گشتن منابع فسیلی نه تنها تهدیدی برای اقتصاد کشورهای صادرکننده، بلکه نگرانی عمده‌ای را برای نظام اقتصادی ملل وارد کننده نیز ایجاد می‌کند. از سوی دیگر صاحبان منابع و ذخایر طبیعی به خوبی می‌دانند که برداشت امروز آنها از منابعشان، مستلزم بهره‌وری کمتر در آینده و نهایتاً تهی شدن منابع را در مدت زمانی کوتاه در پی خواهد داشت. از سوی دیگر روند مصرف انرژی در کشورهای در حال توسعه نشان می‌دهد که رشد جمعیت، توسعه فنی، اقتدار سیاسی، استقلال ملی و شکوفایی فرهنگی رابطه مستقیمی با مصرف انرژی دارد. این در حالی است که رشد مصرف انرژی و افزایش نیاز به آن از یک سو و محدودیت ذخایر و پایان پذیر بودن منابع انرژی فسیلی و مشکلات زیست محیطی ناشی از مصرف این منابع از سوی دیگر (شارع‌پور: ۱۳۸۷، ۲۸)، دلایل قابل توجهی است که ضرورت ایجاد تغییر در نگرشهای مصرفی افراد را گوشزد می‌نماید. اتخاذ راهکارهای مناسب برای جلوگیری از اتلاف و مصرف بی‌رویه انرژی و البته اصلاح رفتارهای زیست محیطی افراد به صورت کلی و اصلاح الگوی مصرف به صورت جزئی در رابطه با منابع انرژی در کشور ما نیز روز به روز بیشتر احساس می‌شود، چراکه جلوگیری از به هدر رفتن منابع سوخت‌های فسیلی، علاوه بر دستیابی سریع تر به توسعه پایدار و حفظ منابع برای نسلهای بعدی، کاهش آلودگی‌های زیست محیطی را که یکی از معضلات اصلی جوامع امروزی است، در پی خواهد داشت بشر امروز در جهانی بحران‌زده زندگی می‌کند. در دهه‌های اخیر، به فهرست بحران‌های جهانی، علاوه بر بحران‌های اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و ارزشی که تهدیداتی جدی محسوب می‌شوند، مشکلات و بحران‌های زیست محیطی را نیز باید اضافه کرد. از زمانیکه بشر پای بر روی کره خاکی گذارده است، تعامل مداوم و پایداری بین او و جهان طبیعی برقرار بوده است. اما با رشد جمعیت و دستیابی به اختراعات و کشفیات جدید علمی که او را به سوی صنعتی شدن رهنمون می‌کرد به موجودی غارتگر تبدیل شد، که هر روزه با افزایش تقاضا از طبیعت و تخریب منابع آن همراه بود (شبیبری و همکاران: ۱۳۸۹، ۲۲). به نحوی که طی ۳۰ سال اخیر، شرایط به گونه‌ای پیش رفت که به واسطه درک پیامدهای بلند مدت موضوعات زیست محیطی در زندگی انسانها، اهمیت بحث

در این مورد رو به فزونی گذاشت (باداک، ۲۰۰۵، ۱۲۲۴). یکی از راهکارهای اجتناب از آسیب رساندن به محیط زیست و جلوگیری از تخریب آن، تغییر رفتار انسان‌ها به سمت و سوی ابعاد طبیعت گرایانه است (کومینتا: ۲۰۰۵، ۱۶)). این در حالی است که دستیابی به تغییرات رفتاری در ارتباط با موضوعی خاص، در ابتدا نیازمند ایجاد تغییر در نگرش افراد نسبت به همان موضوع است. بنابراین، درک نگرش‌های زیست محیطی هدف اساسی و اولیه محققان در دستیابی به بینش‌های جدید در راستای کمک به تحقیقات در زمینه رفتارهای زیست محیطی است. مطالعات سیرز نشان می‌دهد که چهار سطح تغییر در فرد وجود دارد. ابتدا دانش فرد می‌باید تغییر پیدا کند (آموزش)، این تغییر در دانش موجب تغییر نگرش و تغییر نگرش موجب تغییر رفتار فردی و تغییر رفتار فردی موجب تغییر رفتار گروهی می‌شود. بدین ترتیب تغییر نگرش فرد نسبت به دانش فردی وی به زمان بیشتری نیاز دارد. تغییر در نگرش فرد می‌تواند بر رفتار وی و در نهایت بر رفتار گروهی (اجتماعی و سازمانی) وی تأثیر گذارد (اسماعیلی، ۱۳۸۶، ۳۹). بحث‌های زیست محیطی امروزه در محافل علمی و حتی سیاسی پرسروصدا ترین و جدی‌ترین بحث‌هایی است که مطرح می‌شوند. احساس خطر بزرگی که بشر امروز می‌کند این است که تعادل محیط زیست به هم خورده است و این روند اگر ادامه یابد بدون تردید حیات بشر را نابود خواهد کرد. هدف نهایی حفاظت محیط-زیست در رابطه با محیط اجتماعی، توسعه و افزایش آگاهی‌های زیست محیطی در سطح جامعه و نیز تقویت فرهنگ زیست محیطی در سطوح مختلف اجرایی می‌باشد. اکنون بیش از یک دهه از شروع طرح توسعه پارس جنوبی در عسلویه می‌گذرد بنابراین می‌توان آن را از جنبه‌های مختلف ارزیابی کرد. این طرح با استراتژی ایجاد قطب رشد ملی صنعت باتوجه به مزیت نسبی وجود گاز طبیعی فراوان و بخاطر موقعیت جغرافیایی خاص آن ایجاد شد. معمولاً هدف از ایجاد قطب رشد ابتدا تمرکز سرمایه‌ها و نیروها از پیرامون به یک مرکز سپس انتشار آثار این توسعه به مناطق همجوار است. اما بانگاهی به فعالیت‌های انجام شده در این منطقه در طول بیش از یک دهه مشاهده می‌شود که توسعه متوازی در همه بخش‌ها در این منطقه صورت نگرفته است. مسأله اصلی این تحقیق تأثیر رفتارهای زیست محیطی بر توسعه اجتماعی پارس جنوبی و پیامدهای ناشی از آن بر شهر عسلویه می‌باشد. ورود صنعت به این منطقه پیامدهای مختلفی داشته است که در ابعاد مختلف قابل تشخیص است. صنعتی که همراه با متعلقاتش اولاً هیچ سنخیتی با زمینه اجتماعی که در آن رشد کرده نداشته و ثانیاً تلاش کافی هم برای پیوند دادن زندگی جدید با زمینه سنتی از طریق توجه به توسعه محلی و منطقه‌ای نشده است. بنابراین تأثیرات اتفاق افتاده باعث شده است در کنار ورود همه‌جانبه صنعت و مدرنیته همراهش، زندگی و اجتماع سنتی به حاشیه رانده شده و روز به روز مغلوب‌تر شود. در واقع مغلوب بزرگ صنعت در منطقه عسلویه توسعه پایداری است که قریب به دوده در صدر مباحث توسعه قرار گرفته و اکثر کشورهای جهان خود را ملزم به ایجاد آن می‌دانند ولی مشاهده

روند موجود در عسلویه به وضوح این مسأله را نشان می‌دهد که ما نه تنها در جهت توسعه پایدار در این منطقه گام بر نمی‌داریم بلکه با شدت و سرعت در جهت عکس آن حرکت می‌کنیم.

هدف کلی این تحقیق بررسی رابطه سرمایه فرهنگی و رفتارهای زیست‌محیطی در بین جوانان شاغل در عسلویه (پارس جنوبی) و اهداف فرعی این پژوهش عبارتند از:

تأثیر رفتارهای اجتماعی زیست‌محیطی بر اعتماد اجتماعی کارکنان پارس جنوبی؛

تأثیر رفتارهای اجتماعی زیست‌محیطی بر هنجارهای اجتماعی کارکنان پارس جنوبی؛

بررسی رابطه بین اعتماد اجتماعی و شبکه‌های مشارکت مدنی زیست‌محیطی کارکنان پارس جنوبی؛

بررسی رابطه بین شبکه‌های مشارکت مدنی و رفتارهای اجتماعی زیست‌محیطی کارکنان پارس جنوبی

۲- مروری بر مطالعات پیشین

در سال ۲۰۰۲ کلموس^۱ و آگیمان^۲ کار مشترکی به منظور بررسی چرایی رفتار افراد در مورد محافظت از محیط زیست و موانع پیش روی آنها انجام دادند. کلموس و آگیمان معتقدند که چارچوب‌های نظری متعددی به منظور تبیین شکاف بین تسلط افراد به دانش و آگاهی زیست‌محیطی و بروز رفتار زیست‌محیطی ارائه شده است و با اینکه بسیاری از این تلاش‌ها التزام و تعهد جدی برای این کار از خود نشان داده‌اند، اما هنوز هم هیچ تبیین قطعی برای این موضوع ارائه نشده است. آنها در مطالعه خود سعی در ارائه برخی از چارچوب‌های نظری مرسوم و البته تأثیرگذار در این زمینه داشته‌اند. این سه مدل ارائه شده عبارتند از: ۱- مدل ابتدایی توالی خطی آمریکایی ۲- دگردوستی همدلانه و رفتار طرفدارانه اجتماعی و بالأخره ۳- مدل جامعه‌شناختی. آنها معتقدند که مجموعه پیچیده‌ای از عوامل هستند که رفتار محافظت از محیط را تحت تأثیر قرار می‌دهند و نمی‌توان آنها را در قالب یک نمودار یا چارچوب ساده متصور شد. کلموس و آگیمان سپس دست به تحلیل عواملی که تأثیرگذاری (مثبت یا منفی) بر روی رفتارهای محافظت از محیط دارند، زدند. آنها این عوامل را به سه دسته تقسیم کردند: عوامل جمعیت‌شناختی، عوامل خارجی (عوامل نهادی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی) و عوامل داخلی (انگیزه‌ها، مسئولیت‌ها و اولویت‌ها). اگرچه آنها معتقد بودند که دستیابی به مدلی که تمام عوامل تأثیرگذار بر روی رفتارهای محافظت از محیط را در بر بگیرد، نه شدنی است و نه مفید، اما به این نکته اشاره دارند که این امر می‌تواند به روشن ساختن این مجموعه پیچیده کمک کند (کلموس و آگیمان: ۲۰۰۲، ۴۵۶).

1. Anja Kollmuss

2. Julian Agyeman-

پتوس و گیلز^۱ (۱۹۸۷)، تحقیقی مشترک در رابطه با نگرش‌های مرتبط با موضوعات زیست محیطی و برخی ویژگی‌های شخصیتی مرتبط با منبع کنترل^۲، باز بودن نظام اعتقادی و درک از خود افراد انجام دادند. نمونه‌ها از ۷۴ زن دانشجوی کالج که در دوره‌های تربیت معلم مشغول به گذراندن دوره‌های کارآموزی بودند، تشکیل شده بود. نتایج نشان داد که افراد خود کنترل^۳، و هدف‌گرا رفتارهای مطلوب‌تری نسبت به محیط زیست از خود نشان می‌دهند. همچنین این تحقیق نشان داد که افرادی که خود را مشرف بر اتفاقات رخ داده در محیط خود می‌دانند، تمایلات کمتری برای دفاع از قوانین و محدودیت‌های طراحی شده برای محافظت و یا بهبود کیفیت محیط زیست دارند (پتوس و گیلز: ۱۹۸۷، ۸). در همین رابطه استرن و همکارانش^۴ معتقدند که، دو بعد شوارتز^۵ یعنی طرفداری از خود^۶ - طرفداری از جامعه^۷ و بازبودن برای تغییر^۸ - محافظه‌گرایی^۹، می‌تواند راهنمایی برای تفسیر رفتارهای مرتبط با محیط زیست باشند. افراد خود پرست^{۱۰} به مانند محافظه‌کاران به احتمال کمتری رفتارهای محافظت از محیط از خود نشان می‌دهند. علاوه بر این، استرن و همکاران معتقداند که یکی از انواع محرک‌های ارزشی شوارتز، عام‌گرایی، پایه جهت‌گیری‌های ارزشی سپهر زیستی است. چنین روابطی بین ارزشهای اجتماعی و زیست محیطی می‌تواند پایه اجتماعی - زیست محیطی در راه آزمودن ارزش‌های زیست محیطی به کار آید. افرادی که آمادگی بیشتری برای تغییر دارند، دگر دوست^{۱۱} هستند و احساس نزدیکی با طبیعت می‌کنند، احتمال بیشتری وجود دارد که رفتارهای محافظت از محیط بیشتری از خود نشان دهند (استیوارت بار^{۱۲}، ۲۰۰۷، ۲).

گرافتون و نولز در مطالعه‌ای با عنوان «سرمایه اجتماعی و عملکرد زیست محیطی ملی» با استفاده از داده‌های مقطعی در نمونه کشورهای با درآمد کم، متوسط و بالا به بررسی تجربی روابط بین اقدامات ملی، سرمایه اجتماعی (مدنی و عمومی)، واگرایی‌های اجتماعی و ظرفیت‌های اجتماعی بر شاخص‌های مختلف عملکرد ملی زیست محیطی پرداخته‌اند. محققان این تحقیق معتقدند که طیف گسترده‌ای از عوامل تعیین

1. Petuss & Giles
2. Focous of Control
3. Self Control
4. Stern et al.
5. Schwarts
6. Pro-self
7. Pro-social
8. Openness to Change
9. Conservatism
10. Egoistic
11. Altruistic
12. Stewart Barr

کننده اجتماعی (سرمایه اجتماعی، واگرایی‌های اجتماعی و ظرفیت‌های اجتماعی) تأثیر قابل توجهی بر کیفیت محیط زیست دارند. نتایج نشان می‌دهد که بین سرمایه‌های عمومی اجتماعی (دموکراسی و فساد) و تأثیرات سیاست‌های زیست محیطی ملی و عوامل اساسی اقتصادی و جمعیت‌شناسی تعیین‌کننده عملکرد ملی محیط زیست رابطه وجود دارد. همچنین یافته‌های این تحقیق حاکی از آن است که به استثنای اقدامات سرمایه اجتماعی عمومی، سطح بالایی از سرمایه اجتماعی و متغیرهای مرتبط با سطح مطلوبتری از محیط زیست ملی، لزوماً مربوط به عملکردهای زیست محیطی کشورهاست. محققان مذکور از یافته‌هایشان نتیجه می‌گیرند که وجود سرمایه اجتماعی صرف شرط کافی برای بهبود نتایج ملی محیط زیست نیست. به این دلیل که نوع سرمایه اجتماعی و چگونگی نتایج آن متفاوت است و تأثیر کلی آن بر عملکرد محیطی زیست در سطح ملی متفاوت است. همچنین پیامدهای سیاسی مطالعه بهبود ملی محیط زیست نشان می‌دهد که بهبود عملکرد زیست محیطی ملی ممکن است به بهترین نحو با تشویق کاهش در تولید گازهای گلخانه‌ای و حجم درونداده‌ها و بهبود کیفیت مدیریت عمومی و پاسخگویی دموکراتیک همراه باشد. (گرافتون و نولز: ۲۰۰۳)

دانلپ و ون‌لیر در مطالعه‌ای تحت عنوان «پارادایم جدید زیست محیطی: یک وسیله اندازه‌گیری و نتایج اولیه پیشنهاد شده» در مقیاسی از سؤالاتی چند بعدی در مورد نگرش به محیط زیست به بررسی ارتباط بین نگرش و رفتارهای زیست محیطی پرداخته‌اند. این مقیاس به پارادایم جدید محیط زیستی معروف است. نتایج مطالعات دانلپ و ون‌لیر نشان داد که بین نگرش‌ها و رفتارهای مسئولانه نسبت به محیط زیست رابطه مثبت معنی‌داری وجود دارد. (دانلپ و ون‌لیر: ۱۹۷۸، ۱۶)

۳- مبانی نظری پژوهش

۳-۱- نظریه شبکه‌های مشارکت مدنی

۳-۱-۱- رابرت پاتنام^۱

پاتنام، استاد علوم سیاسی در آمریکا، نئولیبرال (دیویس: ۲۰۰۱، ۲۱)، تجربه‌گرا (بالاند: ۲۰۰۳، ۲۶)، یکی از نظری‌پردازان برجسته سرمایه اجتماعی است و مفهوم سرمایه اجتماعی را در ارتباط با توسعه سیاسی به کار برد (فیلد، ۱۳۸۸، ۱۳۴). وی پس از انتشار مطالعه برجسته خود تحت عنوان «بولینگ تنها» تبدیل به شناخته‌ترین چهره سرمایه اجتماعی گردید. وی از مطالعه خویش نتیجه می‌گیرد که سرمایه اجتماعی در

1. Patnam Rabert

2 Bowling Alone

آمریکا در حال فرسایش است. وی نگران است که افراد دیگر تمایل ندارند که در لیگ‌های رسمی بولینگ بازی کنند، بلکه ترجیح می‌دهند تنها با آشنایان خود بازی کنند. وی برای بررسی تجربه ادعای خود از پیمایش‌های گوناگونی که در جامعه آمریکا در طول چند دهه گذشته انجام شده است، استفاده کرد. در حالی که نظرات بورديو و کلمن در جهان به‌طور نسبی، در محدودی رشته جامعه‌شناسی و نظریه اجتماعی شناخته شده هستند. کار پاتنام از مرزهای رشته تخصصی وی که علوم سیاسی بود، فراتر رفته و به حوزه عمومی رسیده است (همان). کوچک‌ترین واحد مورد مشاهده جامعه‌شناسی، رابطه بین دو فرد یا به عبارت دقیق‌تر، مشاهده کنش متقابل ناشی از روابط بین دو نفر است. در مراحل بعدی با پیچیده‌تر شدن روابط و افزایش خطوط روابط و گسترش کنش، شبکه‌های اجتماعی تشکیل می‌شود اولین جزء سرمایه اجتماعی شبکه‌ها است. از نظر پاتنام شبکه‌های مشارکت مدنی از شکل‌های ضروری سرمایه اجتماعی هستند و بر این باور است که هر چه این شبکه‌ها در جامعه‌ای متراکم‌تر باشند، احتمال بیشتری وجود دارد که شهروندان بتوانند در راستای منافع جمعی همکاری کنند (پاتنام، ۱۳۸۰، ۱۱۸). فوکویاما به تعریف شبکه از دیدگاه سرمایه اجتماعی پرداخته و آن را یک ارتباط اخلاقی مبتنی بر اعتماد می‌داند، به عبارت دیگر شبکه شامل مجموعه‌ای از افراد است که روابط و تعاملات بین آنها صورت می‌گیرد (فوکویاما، ۱۳۷۹، ۹۵). پاتنام مانند دیگر نظریه‌پردازان سرمایه اجتماعی، روابط افراد و تعاملات آنان با یکدیگر را بنیادی‌ترین جزء سرمایه می‌داند و بر اهمیت و نقش مرکزی شبکه‌ها تأکید می‌ورزد. پاتنام در کتاب «دموکراسی و سنت‌های مدنی» از دو نوع شبکه رسمی و غیر رسمی نام می‌برد (پاتنام: ۱۳۸۰، ۱۲۵). شبکه‌های رسمی شامل آن دسته از روابط و پیوندهایی است که افراد را به مؤسسات و نهادهای رسمی مانند سازمان‌های داوطلبانه و نظایر آن مرتبط می‌کند (خوش‌فر، ۱۳۸۷، ۱۳۲). شبکه‌های غیررسمی شامل پیوندها و روابطی است که افراد جامعه را به نهادهای غیر رسمی مانند خانواده، خویشاوندان و ... جهت شرکت در فعالیت‌های جمعی مرتبط می‌نماید (همان) پاتنام، دیدگاهی از سرمایه اجتماعی ارائه می‌دهد که با پیش‌فرض‌های وبری از فرهنگ سیاسی در آمریکا هماهنگ است. در چنین دیدگاهی نگرش‌ها و هنجارهایی مانند اعتماد و روابط متقابل به طور خارج از فرد به همراه شبکه‌های اجتماعی به وجود می‌آیند و مانند عواملی که یک جامعه را به کنش جمعی وامی‌دارد عمل می‌کنند (فولی و ادوارد، ۱۹۹۹، ۲۴۱). وی مفهوم سرمایه اجتماعی را فراتر از سطح فردی به کار می‌گیرد و به چگونگی کارکرد سرمایه اجتماعی در سطح منطقه‌ای و ملی و نوع تأثیرات سرمایه اجتماعی بر نهادهای دموکراتیک و در نهایت نهادهای اقتصادی می‌پردازد (توسلی و موسوی، ۱۳۸۴، ۱۴). پاتنام در سال ۱۹۹۳ در مطالعه‌ای تحت عنوان «سنت‌های مدنی و دموکراسی» که پس از اصلاحات سیاسی در ایتالیا انجام داد، به دنبال پاسخگویی به این سوال بود، با وجود سیاست‌های مشخص و کلان دولت مرکزی، چرا نهادهای دموکراتیک در شمال ایتالیا کارآمدتر از جنوب عمل می‌کنند

و چه عاملی باعث اختلاف رشد اقتصادی در شمال و جنوب می‌شود. وی در تبیین این مسأله، سرمایه اجتماعی را به عنوان راه‌حلی مناسب برای درمان مسائل کنش جمعی می‌داند و سرمایه اجتماعی را شبکه‌ای از هنجارها و اعتمادی می‌داند که مشارکت‌کنندگان را قادر می‌سازد تا به طور مؤثرتری با همدیگر کنش داشته باشند و اهداف مشترک‌شان را پیگیری نمایند (پاتنام، ۱۹۹۵، ۶۶). پاتنام به صورت‌های عمومی و خصوصی و جهات فردی و جمعی سرمایه اجتماعی اشاره دارد، اما به صراحت بیان می‌دارد علاقه‌مندی خاصش منافع خارجی و بهره‌های عمومی سرمایه اجتماعی است (توسلی و موسوی، ۱۳۸۴، ۱۴) و موفقیت در غلبه بر معضلات عمل جمعی و فرصت طلبی را که در نهایت به ضرر خود افراد تمام می‌شود، به زمینه اجتماعی گسترده آن مربوط می‌داند، به گونه‌ای که همکاری داوطلبانه در جامعه‌ای که سرمایه اجتماعی عظیمی را در شکل هنجارهای عمل متقابل و شبکه‌های مشارکت مدنی به ارث برده، بهتر صورت می‌گیرد (ناطق‌پور و فیروزآبادی، ۱۳۸۴، ۱۶۲). پاتنام با تأکید بر روی هنجارهای مشارکت مدنی مطرح می‌کند که این منابع (شبکه‌ها، هنجارها و اعتماد) در جوامع مدنی خصلتی خود تقویت‌کننده دارند و باعث ارتقاء همکاری، مشارکت مدنی، اعتماد متقابل و رفاه اجتماعی می‌گردند و در جوامع غیرمدنی به خاطر نداشتن توان خود تقویتی باعث تقویت عهد شکنی، بی‌اعتمادی، بهره‌کشی، انزوا و رکود می‌گردند، این خصلت خود تقویت‌کنندگی را ناشی از چرخه‌ای می‌داند که در منابع سرمایه اجتماعی وجود دارد. بدین ترتیب، به طور کلی سرمایه اجتماعی از نظر پاتنام به مجموعه‌ای از ارتباطات افقی و وجوه گوناگون سازمان‌های اجتماعی نظیر اعتماد، هنجار و شبکه‌ها اطلاق می‌شود که با ایجاد و تسهیل امکانات هماهنگ، منافع متقابل و کارایی جامعه را افزایش می‌دهند (پاتنام، ۱۳۸۰، ۱۵۰). در نتیجه، پاتنام سرمایه اجتماعی را با سه مؤلفه (شبکه‌ها، هنجارها و اعتماد) به عنوان ویژگی سازمان اجتماعی تعریف می‌نماید. در اندیشه پاتنام سرمایه اجتماعی بیش از جمع مؤلفه‌های تشکیل دهنده آن است. به عبارت دیگر، وقتی امتیازات شبکه‌ها، هنجارها و اعتماد را در یک جامعه با هم جمع کنیم، بیشتر از امتیازات آنها به صورت جداگانه خواهد شد. برخی متغیرهای اجتماعی مهم در مدیریت موفق منابع عمومی، در مفهوم «سرمایه‌ی اجتماعی»^۱ نهفته هستند. شاید یکی از مترادف‌های آن، «انسجام اجتماعی»^۲ یا میزان و نوع پیوندها و هنجارهای مشترک میان اعضاء یک جامعه باشد. سرمایه اجتماعی را با مجموعه‌ای از شاخص‌های جامعه از جمله امید به زندگی، انعطاف‌پذیری^۳، قدرت جامعه‌ی مدنی و نهادهای دموکراتیک مرتبط دانسته اند (پوتنام^۱) انواع مختلف سرمایه اجتماعی شناسایی شده اند، از جمله:

-
- 1- Social capital
  - 2- Social cohesion
  - 3- Resilience

سرمایع اجتماعی پیوند دهنده^۲ یا پیوندهای هیجانی و حمایت گری که اغلب بین افراد دارای خصایص، ارزش‌ها یا روابط مشترک شکل می‌گیرند. سرمایه اجتماعی پل زنده^۳ یا پیوندهای میان افراد و گروه‌هایی که با هم بودن را ترجیح نمی‌دهند، اما در هر حال با هم هستند. نمونه‌هایی از آن، نهادهای مدنی اجتماعی هستند که افراد دارای پیش‌زمینه‌ها و علایق متفاوت را حول دغدغه‌های مشترک گرد هم می‌آورند. سرمایه اجتماعی متصل‌کننده^۴، یا توانایی گروه‌ها برای تأثیرگذاری یا جذب منابع از نهادها یا مراجع قدرت بیرونی.

سرمایه اجتماعی زمانی تقویت می‌شود که مردم تصور می‌کنند سایرین نیز ارزش‌های بارز مشابهی دارند (ستکوویچ و ویتتر^۵). (پاتنام: ۹۸، ۲۰۰۲) روشن است که ایجاد سرمایه اجتماعی پل زنده، دشوارترین نوع است و اغلب هم بخش محدودکننده است. اعتماد اجتماعی می‌تواند با اهمیت باشد، زیرا درونی کردن هنجارها، افزایش مشارکت و کاهش «هزینه‌های تعامل^۶» را امکان‌پذیر می‌سازد. اینها باعث تقابل شده و آن‌هم به نوبه خود الزامات بلندمدتی را میان اعضای جامعه ایجاد می‌کند. نتایج مطالعات تجربی بر روی تنگنای منابع عمومی^۷ نشان داده است که اعتماد موجب افزایش مشارکت می‌شود (مسیک و همکاران^۸)، (ماچیل: ۱۶۴، ۱۹۹۸). هرچند برای ایجاد سرمایه اجتماعی تلاش‌های فراوانی صورت گرفته است، اما منجر شدن آنها به نتیجه مورد انتظار، قطعی نیست. لاجپال و همکارانش (هانگفورد: ۴۳، ۱۹۹۰) دریافتند که ناتوانی گروه‌های نپالی استفاده‌کننده از جنگل برای مدیریت مؤثر منابع شان، به رغم برخورداری از تقویت و شبکه‌بندی رسمی، ناشی از فقدان قدرت بود. این فقدان در سه جنبه اصلی خود را نشان می‌داد: حس آسیب‌پذیری یا فقدان منابع خصوصی تحت کنترل افراد، حس حقارت ناشی از مسایل مربوط به طبقه‌ی اجتماعی، جنسیت و بی‌سوادی که برنامه‌ها به آنها نپرداخته بودند و فقدان شفافیت یا به اشتراک گذاشتن اطلاعات. تداوم قدرت و کنترل نخبگان، زیربنای این ادراکات بود. اینها در کنار یکدیگر مبنای اعتماد و سرمایه‌ی اجتماعی را تضعیف کرده و باعث وابستگی افراد به منابع خصوصی (و نابرابر) شدند.

-
- 1- Putnam
  - 2- Bonding social capital
  - 3- Bridging social capital
  - 4- Linking social capital
  - 5- Cvetkovich & Winter
  - 6- Transaction costs
  - 7- Commons dilemma
  - 8- Messick et al.

۳-۲- نظریه اعتماد اجتماعی^۱

مفهوم اعتماد اجتماعی یکی از مفاهیم کلیدی جامعه‌شناسی است. به طوری که از آغاز طرح مباحث جامعه‌شناختی، اندیشه بسیاری از کلاسیک‌های جامعه‌شناسی را به خود اختصاص داده است (ازکیا و غفاری: ۱۶۵، ۱۳۸۳). به نظر آیزنشتاد^۲ مهمترین مساله نظم اجتماعی برای دورکیم و تا حدودی تونیس، اعتماد و همبستگی اجتماعی است. یعنی اینکه بدون انسجام و نوعی اعتماد، پایداری نظم اجتماعی ممکن نیست (جعفرصالحی، ۱۳۸۸، ۴۹). زتومکا^۳ که در میان جامعه‌شناسان معاصر مبحث اعتماد اجتماعی را مورد عنایت ویژه قرار داده است، معتقد است توجه به اعتماد اجتماعی ایده جدیدی نیست، بلکه یک جریان فکری چند قرنی است. به نظر او برخورداری جامعه جدید از ویژگیهای منحصر به فردی چون آینده گرایی، شدت وابستگی متقابل، گستردگی و تنوع جوامع، تزاید نقش‌ها و تمایز اجتماعی، بسط نظام انتخاباتی، پیچیدگی نهادها و افزایش ابهام، ناشناختگی و تقویت گمنامی و غریبه بودن نسبت به محیط اجتماعی، توجه به اعتماد اجتماعی و نقش آن در حیات اجتماعی را واقعیتی جدی نموده است (ازکیا و غفاری: ۱۶۵، ۱۳۸۳). علاوه بر این، به نظر زتومکا، در حوزه علوم اجتماعی شاهد رشد نوعی جهت‌گیری فرهنگ گرایانه^۴ هستیم که در خود، نوعی چرخش از مفاهیم سخت^۵ به مفاهیم نرم^۶ را دارد. چنین چرخشی زمینه توجه عمیق‌تر به مفهوم اعتماد را به دنبال داشته است (همان).

به اعتقاد کلمن، اعتماد در متن کنش‌های انسان نمود پیدا می‌کند، به خصوص در آن دسته از کنش‌ها که جهت‌گیری معطوف به آینده دارند و آن نوع رابطه کیفی است که "قدرت عمل کردن را تسهیل می‌کند" (کلمن: ۱۳۷۷، ۷۵). اعتماد، تسهیل‌کننده مبادلات در فضای اجتماعی است که هزینه مذاکرات و مبادلات اجتماعی را به حداقل می‌رساند و برای حل مسائل مربوط به نظم اجتماعی نقش تعیین‌کننده‌ای دارد و عنصر پیش‌قراردادی و مقوم حیات اجتماعی است (همان). به تعبیری مفاهیم مربوط به اعتماد به طور بالقوه روابط اجتماعی را توصیف می‌نماید که دربردارنده تمایزات افقی بین حوزه‌های مربوط به فضای عمومی و شخصی است. برای مثال فوکویاما (فوکویاما، ۱۹۹۸، ۳۶) از اعتماد به مثابه شاخصی برای بیان سرمایه اجتماعی^۷ در معنای ارزش‌های جمعی شبکه‌های اجتماعی و اخلاق فرهنگی، که بنیاد رشد و

1. Social Trust

2. Eisenstadt

3. Sztompka

4. Culturalistic Orientation

5. Hard

6. Soft

7. Social Capital

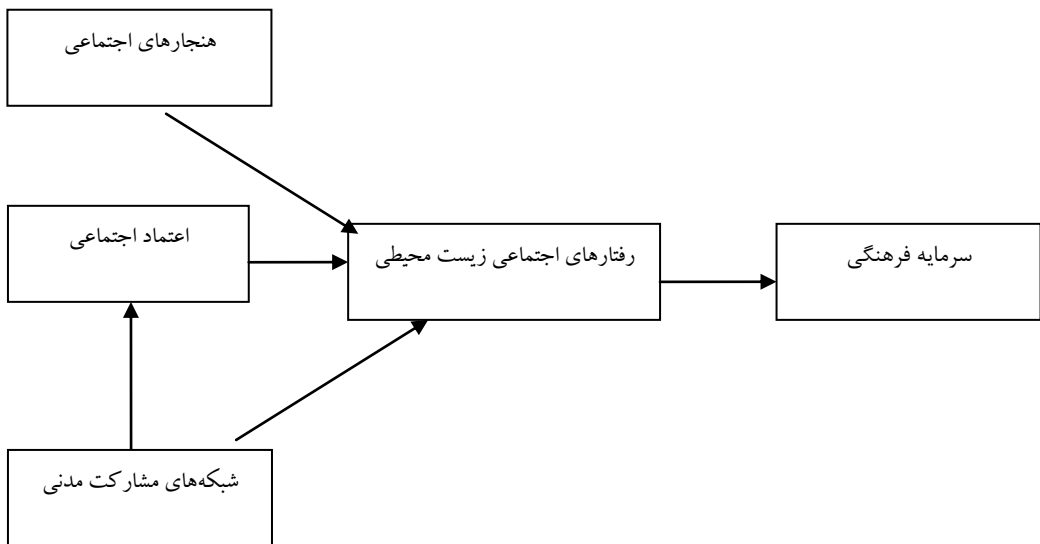
ثبات اقتصادی را تشکیل می دهند، استفاده می نمایند (هلی: ۲۰۰۳، ۱۷)، "برداشت دوگانه ای را از اعتماد توسعه داده است که اشاره به زمینه های مختلف برای رابطه بین افراد در حوزه شخصی و اشکال نهادی شده اعتماد در فضای عمومی دارد. به نظر سلیگمن اعتماد مسأله‌ای است که در فرایند انتقال از روابط شخصی و غیررسمی بین افراد به اشکال نهادی و عمومی شده در فضایی که به وسیله قرارداد، قانون و مبادله متقابل انباشته شده، محصور گردیده است. فوکویاما به یک برداشت تعمیم یافته از اعتماد توجه دارد که آن را بر حسب انتظار حاصل شده در درون یک اجتماع هنجارمند که مبتنی بر رفتار تعاونی و هنجارهای مشترک است، تعریف می نماید. اوسلانر^۱ در ۱۹۹۷ نیز اعتماد تعمیم یافته را با ایده سرمایه اجتماعی، که با ارزشهای مشترک، منافع شخصی و شکل دهی به پایه های کنش جمعی پیوند دارد، تعریف می نماید. نتیجه اینکه اولاً، روابط اعتماد از طریق اراده‌گرایی^۲ مشخص می گردد و ثانیاً، اعتماد با ارزش-های مشترک پیوند دارد و سوم اینکه اعتماد به طور بالقوه با روابط مبتنی بر قرارداد و اجبار صرف ناسازگار است." زتومکا نیز با طرح این موضوع که دیدگاه فرهنگ‌گرا، جامعه بالقوه و پویا را به اتحاد و جمع منافع تقلیل نمی‌دهد بلکه آن را به منزله یک اجتماع اخلاقی مورد توجه قرار می‌دهد و می‌گوید اجتماع اخلاقی کمتر با سازمان رسمی سروکار دارد. اجتماع اخلاقی شیوه خاص ارتباط داشتن با دیگران است که آن را به صورت "ما" تعریف کرده اند. مقوله "ما" با سه الزام اخلاقی اعتماد، وفاداری و اشتراک مساعی با دیگران تعریف می‌شود. مطابق با این تفسیر در اجتماع اخلاقی سه مولفه اصلی وجود دارد که اولین آن اعتماد، یعنی انتظار عمل صادقانه از دیگران نسبت به خودمان، داشتن است. دومین آن وفاداری یعنی التزام به عدم نقض اعتماد نسبت به کسانی است که به ما اعتماد کرده اند و برای انجام وظایف، به واسطه اعتماد شخصی ایشان، پیشقدم شده اند. سومین مولفه آن تجانس یعنی توجه به منافع دیگران و آمادگی انجام وظیفه نمودن از طرف دیگران است، حتی اگر انجام آن وظیفه با منافع شخصی مان در تعارض باشد (همان).

۴- فرضیات پژوهش

- ۱- به نظر می‌رسد بین شبکه‌های مشارکت مدنی و رفتارهای زیست محیطی جوانان شاغل در پارس جنوبی (عسلویه) رابطه وجود دارد.
- ۲- به نظر می‌رسد بین هنجارهای اجتماعی و رفتارهای زیست محیطی جوانان شاغل در پارس جنوبی (عسلویه) رابطه وجود دارد.

۳- به نظر می‌رسد بین اعتماد اجتماعی و رفتارهای زیست محیطی جوانان شاغل درپارس جنوبی (عسلویه) رابطه وجود دارد.

۵- مدل تجربی پژوهش

۶- روش پژوهش

این پژوهش بصورت پیمایشی صورت گرفته است. در نمونه‌گیری براساس فرمول منطقی کوکران حد مطلوب اطمینان در این پژوهش ۰/۹۵ در نظر گرفته شده در نتیجه سطح احتمال مورد نظر (d) برابر با ۰/۰۵ و اندازه‌ی متغیر در توزیع طبیعی یا ضریب اطمینان (t) برابر با ۱/۹۶ است. برای تعیین واریانس، می‌توان از پیش‌برآورد استفاده کرد. بزرگ‌ترین نمونه لازم برای پاسخ‌گویی به سؤالات یک تحقیق وقتی بدست می‌آید که احتمال دارا بودن صفت یا قرار گرفتن در نمونه (p) برابر ۰/۵ باشد. در این صورت، اشتباه استاندارد کم‌ترین مقدار را به خود می‌گیرد. در نتیجه احتمال دارا نبودن صفت یا قرار نگرفتن در نمونه (q) نیز برابر ۰/۵ خواهد بود. همچنین، بر اساس آمار موجود در سال ۱۳۹۱ جامعه آماری (N) مردهای شاغل در منطقه پارس جنوبی ۶۰۸۵۰ نفر است. نهایتاً، با توجه به داده‌های بالا و فرمول کوکران حجم نمونه (n) برابر با ۳۸۱ نفر خواهد بود. با استفاده از نرم افزار آماری SPSS ۱۸، میزان ضریب اعتماد

با روش آلفای کرونباخ محاسبه شد که برای پرسشنامه مذکور در حالت کلی برابر ۹۱٪ بدست آمد. این مقدار نشان دهنده آن است که پرسشنامه مورد استفاده از قابلیت اعتماد و یا به عبارت دیگر از پایایی خیلی خوبی برخوردار می باشد. در نهایت داده ها را با کمک نرم افزار SPSS ۱۸ و نرم افزار AMOS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

۷- یافته‌های پژوهش

آزمون فرضیه اول: به نظر می رسد بین شبکه های مشارکت مدنی و رفتارهای زیست محیطی جوانان شاغل در پارس جنوبی رابطه وجود دارد.

قبل از آزمون فرضیه‌ها لازم است که نرمال بودن متغیر آزمون شود. برای آزمون نرمالیتی متغیر از آزمون کولموگروف- اسمیرنوف استفاده شده است. (سطح معنی داری برای این متغیر برابر با ۰/۰۶۷ است). چون مقدار سطح معنی داری بدست آمده، بیش از ۰/۰۵ است، پس، توزیع مشاهده شده با توزیع مورد انتظار یکسان است، یعنی توزیع تابع مورد نظر نزدیک توزیع نرمال است. علاوه بر این، هر دو متغیر فاصله‌ای هستند. همچنین، رابطه بین دو متغیر خطی است. پیش فرض‌ها نشان می‌دهد که آزمون مناسب برای سنجش رابطه بین این دو متغیر ضریب همبستگی پیرسون می‌باشد.

با توجه به خروجی آزمون کای دو از نرم افزار SPSS که در جدول (۱) خلاصه شده است، چنین نتیجه می شود که چون سطح معنی داری آزمون کوچکتر از ۰/۰۵ می باشد، بنابراین بین شبکه‌های مشارکت مدنی و رفتارهای زیست محیطی جوانان شاغل در پارس جنوبی رابطه وجود دارد و حدود این رابطه برابر ۲۲ درصد می باشد.

جدول (۱) ضریب همبستگی پیرسون شبکه های مشارکت مدنی و رفتارهای زیست محیطی

متغیر	سطح خطا	سطح معنی داری آزمون	ضریب همبستگی پیرسون	تایید فرضیه
شبکه‌های مشارکت مدنی و رفتارهای زیست محیطی	۰۵/۰	۰۰۰/۰	۲۱۴/۰	H ₁

با توجه به جدول (۲) و مدل برازش داده شده و سطح معنی داری به دست آمده از رگرسیون، چون این سطح معنی داری که برابر ۰/۰۰ بوده و از ۰/۰۵ کوچکتر می‌باشد بنابراین بین شبکه‌های مشارکت مدنی و رفتارهای زیست محیطی پارس جنوبی رابطه وجود دارد. همچنین مقدار آماره دوربین واتسون فرض نرمال بودن خطاهای حاصل از برازش را تأیید می کند چون مقدار این آماره برابر ۱/۹۵ بوده و این مقدار در فاصله ۱/۵ تا ۲/۵ قرار دارد.

ضریب همبستگی (R) میان دو متغیر شبکه های مشارکت مدنی و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی برابر با ۰/۲۱۴ می باشد و جهت آن مثبت است. بدین معنی که هرچه نمره شبکه های مشارکت مدنی افراد بالاتر رود، نمره رفتارهای زیست محیطی آنها نیز افزایش می یابد. ضریب تعیین ۰/۰۴۶ درصد است به بیان دیگر ۰/۰۴۶ درصد از تغییرات شبکه های مشارکت مدنی پاسخگویان توسط رفتارهای زیست محیطی آنها قابل تبیین است. بدین ترتیب با توجه به جدول ذیل می توان معادله رگرسیونی زیر را برای پیش بینی رفتارهای زیست محیطی (Y) برحسب شبکه های مشارکت مدنی (X) پیش بینی کرد:

$$\text{شبکه مشارکت مدنی} = (۰/۲۴۵) + (۲/۵۶۴) \times \text{رفتارهای زیست محیطی}$$

با توجه به معادله رگرسیونی فوق می توان گفت که در صورت کنترل متغیر شبکه مشارکت مدنی، نمره رفتارهای از زیست محیطی افراد ۲/۵۶۴ خواهد بود. همچنین به ازای یک واحد افزایش در نمره شبکه مشارکت مدنی افراد، ۰/۲۴۵ واحد در نمره رفتارهای زیست محیطی آنها افزایش دیده می شود.

جدول (۲) ضریب رگرسیونی شبکه های مشارکت مدنی و رفتارهای زیست محیطی

متغیر مستقل	مقدار B	خطای استاندارد	بتا	مقدار t	سطح معناداری
شبکه های مشارکت مدنی	۰/۲۴۵	۰/۵۸	۰/۲۱۴	۴/۲۶۴	۰/۰۰۰
مقدار ثابت	۲/۵۶۴	۰/۱۴۵	-	۱۷/۶۷۹	۰/۰۰۰

$$F = 18/180 \quad R = 0/214 \quad R^2 = 0/046$$

$$\text{Sig. ANOVA} = /000 \quad \text{آماره دوربین واتسون} = 1/95$$

آزمون فرضیه دوم: به نظر می رسد بین هنجارهای اجتماعی و رفتارهای زیست محیطی پارس جنوبی رابطه وجود دارد.

قبل از آزمون فرضیه‌ها لازم است که نرمال بودن متغیر آزمون شود. برای آزمون نرمالیتی متغیر از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف استفاده شده است. (سطح معنی داری برای این متغیر برابر با ۰/۳۵۱ است.)

چون مقدار سطح معنی داری بدست آمده، بیش از ۰/۰۵ است، پس، توزیع مشاهده شده با توزیع مورد انتظار یکسان است، یعنی توزیع تابع مورد نظر نزدیک توزیع نرمال است. علاوه بر این، هر دو متغیر فاصله‌ای هستند. همچنین، رابطه بین دو متغیر خطی است. پیش فرض‌ها نشان می‌دهد که آزمون مناسب برای سنجش رابطه بین این دو متغیر ضریب همبستگی پیرسون می‌باشد.

با توجه به خروجی آزمون ضریب همبستگی از نرم افزار spss که در جدول (۳) خلاصه شده است، چنین نتیجه می‌شود که چون سطح معنی داری آزمون کوچکتر از ۰/۰۵ می‌باشد، بنابراین بین هنجارهای اجتماعی و رفتارهای زیست محیطی پارس جنوبی رابطه وجود دارد. همچنین سطح معنی داری ۰/۰۰ حاکی از آن است که رابطه بین دو متغیر در سطح بالایی از اطمینان معنادار می‌باشد.

جدول (۳) ضریب همبستگی پیرسون هنجارهای اجتماعی و رفتارهای زیست محیطی

متغیر	سطح خطا	سطح معنی داری آزمون	ضریب همبستگی پیرسون	تأیید فرضیه
هنجارهای اجتماعی و رفتارهای زیست محیطی	۰۵/۰	۰۰۰/۰	۲۶۲/۰	H ₁

با توجه به جدول (۴) و مدل برازش داده شده و سطح معنی داری به دست آمده از رگرسیون، چون این سطح معنی داری که برابر ۰/۰۰ بوده و از ۰/۰۵ کوچکتر می‌باشد بنابراین بین هنجارهای اجتماعی و رفتارهای زیست محیطی پارس جنوبی رابطه وجود دارد همچنین مقدار آماره دوربین واتسون فرض نرمال بودن خطاهای حاصل از برازش را تایید می‌کند چون مقدار این آماره برابر ۲/۰۳ بوده و این مقدار در فاصله ۱/۵ تا ۲/۵ قرار دارد.

ضریب همبستگی (R) میان دو متغیر هنجارهای اجتماعی و رفتارهای زیست محیطی برابر با ۰/۲۶۲ می‌باشد و جهت آن مثبت است. بدین معنی که هرچه نمره هنجارهای اجتماعی افراد بالاتر رود، نمره رفتارهای زیست محیطی آنها نیز افزایش می‌یابد.

ضریب تعیین ۰/۰۶۸ درصد است به بیان دیگر ۰/۰۶۸ درصد از تغییرات هنجارهای اجتماعی پاسخگویان توسط رفتارهای از زیست محیطی آنها قابل تبیین است.

بدین ترتیب با توجه به جدول ذیل می‌توان معادله رگرسیونی زیر را برای پیش بینی رفتارهای زیست محیطی (Y) برحسب هنجارهای اجتماعی (X) پیش‌بینی کرد:

هنجارهای اجتماعی (۰/۲۳۷) + (۲/۳۲۴) = رفتارهای اجتماعی زیست محیطی

با توجه به معادله رگرسیونی فوق می‌توان گفت که در صورت کنترل متغیر هنجارهای اجتماعی، نمره رفتارهای زیست محیطی افراد ۲/۳۲۴ خواهد بود. همچنین به ازای یک واحد افزایش در نمره هنجارهای اجتماعی افراد، ۰/۲۳۷ واحد در نمره رفتارهای زیست محیطی آنها افزایش دیده می‌شود.

جدول (۴) ضریب رگرسیونی هنجارهای اجتماعی و رفتارهای زیست محیطی

متغیر مستقل	مقدار B	خطای استاندارد	بتا	مقدار t	سطح معنا داری
هنجارهای اجتماعی	۰/۲۳۷	۰/۰۴۵	۰/۲۶۲	۵/۲۷۵	۰/۰۰۰
مقدار ثابت	۲/۳۲۴	۰/۱۶۳	-	۱۴/۲۷۱	۰/۰۰۰

F= 27/830

R=0 /262

R² = ۰/068

Sig. ANOVE= /000

آماره دوربین واتسون = 2/03

آزمون فرضیه سوم: به نظر می‌رسد بین اعتماد اجتماعی و رفتارهای زیست محیطی جوانان شاغل

در پارس جنوبی رابطه وجود دارد.

قبل از آزمون فرضیه‌ها لازم است که نرمال بودن متغیر آزمون شود. برای آزمون نرمالیتی متغیر از آزمون کولموگروف- اسمیرنوف استفاده شده است (سطح معنی داری برای این متغیر برابر با ۰/۶۹۱ است). چون مقدار سطح معنی داری بدست آمده، بیش از ۰/۰۵ است، پس، توزیع مشاهده شده با توزیع مورد انتظار یکسان است، یعنی توزیع تابع مورد نظر نزدیک توزیع نرمال است. علاوه بر این، هر دو متغیر فاصله‌ای هستند. همچنین، رابطه بین دو متغیر خطی است. پیش فرض‌ها نشان می‌دهد که آزمون مناسب برای سنجش رابطه بین این دو متغیر ضریب همبستگی پیرسون می‌باشد.

با توجه به خروجی آزمون ضریب همبستگی از نرم افزار SPSS که در جدول (۵) خلاصه شده است، چنین نتیجه می‌شود که چون سطح معنی داری آزمون کوچکتر از ۰/۰۵ می‌باشد، بنابراین بین اعتماد اجتماعی و رفتارهای زیست محیطی پارس جنوبی رابطه وجود دارد.

جدول (۵) ضریب همبستگی پیرسون اعتماد اجتماعی و هنجارهای زیست محیطی

متغیر	سطح خطا	سطح معنی داری آزمون	ضریب همبستگی پیرسون	تایید فرضیه
اعتماد اجتماعی و رفتارهای زیست محیطی	۰۵/۰	۰۰۰/۰	۲۵۳/۰	H ₁

با توجه به جدول (۶) و مدل برازش داده شده و سطح معنی‌داری به دست آمده از رگرسیون، چون این سطح معنی‌داری که برابر ۰/۰۰ بوده و از ۰/۰۵ کوچکتر می‌باشد بنابراین بین اعتماد اجتماعی و رفتارهای زیست محیطی پارس جنوبی رابطه وجود دارد همچنین مقدار آماره دوربین واتسون فرض نرمال بودن خطاهای حاصل از برازش را تأیید می‌کند چون مقدار این آماره برابر ۱/۹۹ بوده و این مقدار در فاصله ۱/۵ تا ۲/۵ قرار دارد.

ضریب همبستگی (R) میان دو متغیر اعتماد اجتماعی و رفتارهای زیست محیطی برابر با ۰/۲۵۳ می‌باشد و جهت آن مثبت است. بدین معنی که هرچه نمره اعتماد اجتماعی افراد بالاتر رود، نمره رفتارهای زیست محیطی آنها نیز افزایش می‌یابد. ضریب تعیین ۰/۰۶۴ درصد است به بیان دیگر ۰/۰۶۴ درصد از تغییرات اعتماد اجتماعی پاسخگویان توسط رفتارهای زیست محیطی آنها قابل تبیین است. بدین ترتیب با توجه به جدول ذیل می‌توان معادله رگرسیونی زیر را برای پیش‌بینی رفتارهای زیست محیطی (Y) برحسب اعتماد اجتماعی (X) پیش‌بینی کرد:

$$\text{اعتماد اجتماعی} = ۰/۲۵۳ + (۲/۴۶۰) \times \text{رفتارهای زیست محیطی}$$

با توجه به معادله رگرسیونی فوق می‌توان گفت که در صورت کنترل متغیر اعتماد اجتماعی، نمره رفتارهای زیست محیطی افراد ۲/۴۶۰ خواهد بود. همچنین به ازای یک واحد افزایش در نمره اعتماد اجتماعی افراد، ۰/۲۵۳ واحد در نمره رفتارهای زیست محیطی آنها افزایش دیده می‌شود.

جدول (۶) ضریب رگرسیونی اعتماد اجتماعی و رفتارهای زیست محیطی

متغیر مستقل	مقدار B	خطای استاندارد	بتا	مقدار t	سطح معناداری
اعتماد اجتماعی	۰/۲۵۳	۰/۰۵۰	۰/۲۵۳	۵/۰۹۷	۰/۰۰۰
مقدار ثابت	۲/۴۶۰	۰/۱۴۲	-	۱۷/۳۲۲	۰/۰۰۰

$$F = 25/975$$

$$R = 0/253$$

$$R^2 = 0/064$$

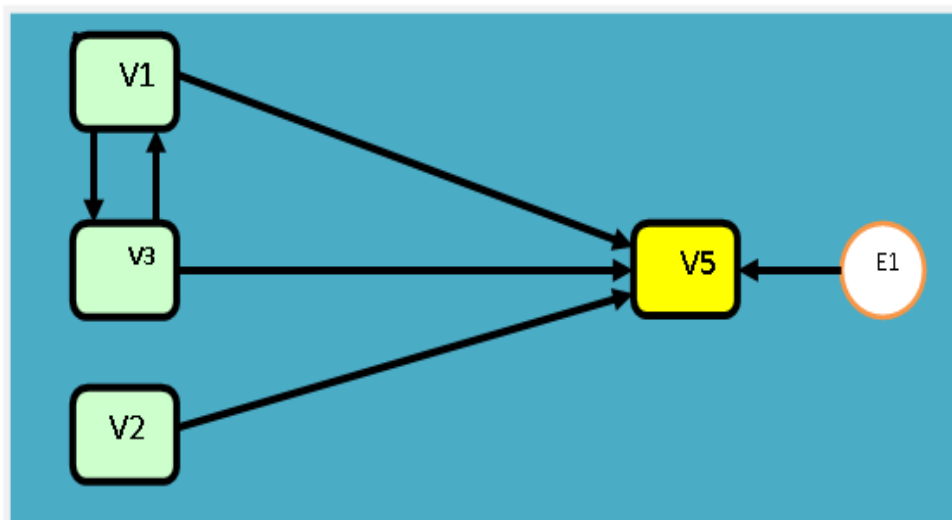
$$\text{Sig. ANOVA} = /000$$

$$1/99 = \text{آماره دوربین واتسون}$$

جدول (۷). شاخص‌های برازش مدل مفهومی (رفتارهای زیست‌محیطی)

نام شاخص	حد مجاز	مقدار بدست آمده
$\frac{\chi^2}{df}$ (گای دو بر درجه ی آزادی)	کمتر از ۳	۰/۰۰۰
GFI ^۱ (نیکویی برازش)	بالتر از ۰/۹	۱
RMSEA ^۲ (ریشه میانگین مربعات خطای برآورد)	کمتر از ۰/۰۸	۰/۰۰۰
CFI ^۳ (شاخص برازش مقایسه ای - تعدیل یافته)	بالتر از ۰/۹	۱
AGFI ^۴ (شاخص برازندگی تعدیل یافته)	بالتر از ۰/۹	۱
NFI ^۵ (برازندگی نرم شده)	بالتر از ۰/۹	۱

مدل (اموس) استاندارد برازش داده شده معادلات ساختاری بصورت زیر می باشد:

- 1 - Goodness of Fit Index (GFI)
- 2 - Root Mean Square Error of Approximation (RMSEA)
- 3 - Comparative Fit Index (CFI)
- 4 - Adjusted Goodness of Fit Index (AGFI)
- 5 - Normed Fit Index (NFI)

جدول (۸) عناوین مربوط به متغیر مورد نظر در نمودار تحلیل عاملی و معادلات ساختاری

شبکه های مشارکت مدنی	v1
هنجارهای اجتماعی	v2
اعتماداجتماعی	v3

جدول (۹) ضرایب استاندارد به دست آمده بین متغیرهای مستقل با متغیر وابسته مدل بالا:

			Estimate
v5	<---	v1	.109
v5	<---	v2	.109
v5	<---	v3	.124

جدول (۱۰). آزمون کردن فرضیات آماری با استفاده از بارهای عاملی:

			Estimate	S.E.	C.R.	سطح معنی داری	Label
v5	<---	v1	.120	.054	2.214	.027	
v5	<---	v2	.094	.042	2.255	.024	
v5	<---	v3	.119	.047	2.519	.012	

۸- تحلیل خروجی از نرم افزار اموس

۸-۱- فرضیه‌های اصلی معادلات ساختاری

آزمون فرضیه **v1**: به نظر می‌رسد بین شبکه‌های مشارکت مدنی و رفتارهای زیست‌محیطی جوانان

شاغل در پارس جنوبی رابطه وجود دارد.

- وزن به دست آمده بین شبکه های مشارکت مدنی و رفتارهای زیست محیطی پارس جنوبی برابر

۰/۱۱ می باشد. این عدد چنین تفسیر می شود که تاثیرات مستقیم دو متغیر بر همدیگر برابر ۱۱درصد می باشد.

سطح معنی داری بین دو متغیر شبکه های مشارکت مدنی و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی برابر با ۰/۰۲۷

می باشد. (چون سطح معنی داری بین **v1** و **v5** کوچکتر از ۰/۰۵ می باشد). بنابراین بین شبکه های

مشارکت مدنی و رفتارهای زیست محیطی جوانان شاغل در پارس جنوبی رابطه وجود دارد

آزمون فرضیه **v2**: به نظر می رسد بین هنجارهای اجتماعی و رفتارهای زیست محیطی جوانان

شاغل در پارس جنوبی رابطه وجود دارد.

- وزن به دست آمده بین هنجارهای اجتماعی و رفتارهای زیست محیطی پارس جنوبی برابر ۰/۱۱ می باشد. این عدد چنین تفسیر می شود که تأثیرات مستقیم دو متغیر بر همدیگر برابر ۱۱ درصد می باشد. سطح معنی داری بین دو متغیر هنجارهای اجتماعی و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی برابر با ۰/۰۲۴ می باشد (چون سطح معنی داری بین ۷۲ و ۷۵ کوچکتر از ۰/۰۵ می باشد). بنابراین بین هنجارهای اجتماعی و رفتارهای زیست محیطی جوانان شاغل در پارس جنوبی رابطه وجود دارد.

آزمون فرضیه ۳: به نظر می رسد بین اعتماد اجتماعی و رفتارهای اجتماعی زیست محیطی پارس جنوبی رابطه وجود دارد.

- وزن به دست آمده بین اعتماد اجتماعی و رفتارهای زیست محیطی پارس جنوبی برابر ۰/۱۲ می باشد. این عدد چنین تفسیر می شود که تأثیرات مستقیم دو متغیر بر همدیگر برابر ۱۲ درصد می باشد. سطح معنی داری بین دو متغیر اعتماد اجتماعی و رفتارهای زیست محیطی برابر با ۰/۰۱۲ می باشد (چون سطح معنی داری بین ۷۳ و ۷۵ کوچکتر از ۰/۰۵ می باشد). بنابراین بین اعتماد اجتماعی و رفتارهای زیست محیطی جوانان شاغل در پارس جنوبی رابطه وجود دارد.

فرضیه آزمون ۳-۷۱: به نظر می رسد بین شبکه مشارکت مدنی و اعتماد اجتماعی در بین جوانان شاغل در پارس جنوبی رابطه وجود دارد.

- وزن به دست آمده بین شبکه مشارکت مدنی و اعتماد اجتماعی در پارس جنوبی برابر ۰/۲۱ می باشد. این عدد چنین تفسیر می شود که تأثیرات مستقیم دو متغیر بر همدیگر برابر ۲۱ درصد می باشد. همچنین بین شبکه مشارکت مدنی و اعتماد اجتماعی پارس جنوبی رابطه وجود ندارد (چون سطح معنی داری بین ۷۳ و ۷۱ بزرگتر از ۰/۰۵ می باشد).

۹- نتیجه گیری

با شکل گیری جامعه شناسی محیط زیست، در طول سالیان، اهمیت پژوهش در باب موضوعات زیست محیطی نیز بالا گرفت. جامعه‌شناسانی که در برهه‌های مختلف تاریخ به مطالعه مسائل زیست-محیطی پرداخته اند، حوزه‌های متفاوتی را مورد توجه قرار داده‌اند. با توجه به پنج حوزه‌ای که باتل برای این حوزه از جامعه‌شناسی تعیین کرده است یعنی زیست بوم انسانی جدید؛ نگرش‌ها، ارزش‌ها و رفتارهای زیست محیطی؛ جنبش زیست محیطی؛ مخاطره تکنولوژیکی و ارزیابی خطر و اقتصاد سیاسی در سیاست‌های زیست محیطی، تحقیق حاضر در حالت کلی، برپایه پنجمین دسته از این طبقه‌بندی شکل گرفته است. چراکه در پی مطالعه رفتار، نگرش‌ها و ارزش‌های زیست محیطی افراد است

(صالحی: ۵۵، ۲۰۱۰). به عبارت دیگر این تحقیق در مباحث مربوط به رابطه بین جامعه و محیط زیست جای می‌گیرد، موضوعی که به واسطه جامعه‌شناسی محیط زیست به عنوان زیر شاخه‌ای از جامعه‌شناسی بررسی می‌شود.

گوکن و همکاران^۱ معتقدند که بالا گرفتن تب محیط زیست‌گرایی در سطح جهانی، فعالیت‌های زیست محیطی و جنبش‌های اجتماعی که برگرفته از مسائل و مشکلات روز افزون جهانی هستند، بسیاری از دانشمندان اجتماعی را ملزم به مطالعه نگرش‌ها و نگرانی‌های زیست محیطی کرده است (همان). محققان در بسیاری از رشته‌ها معتقدند که کشورها به بهانه دستیابی به توسعه تکنولوژیکی، آسیب‌های جدی و جبران‌ناپذیر به محیط زیست وارد می‌کنند. از آنجا که ایران نیز در حال حاضر، در طبقه‌بندی‌های جهانی، جزء کشورهای در حال توسعه محسوب می‌شود، شاید لزوم توجه همه جانبه به محیط زیست و ممانعت از تخریب و آسیب‌رساندن به آن، در راه دستیابی به افق‌های توسعه‌ای، ضروری می‌نماید. مسأله اصلی این تحقیق، مسأله رفتارهای اجتماعی زیست محیطی است. ایران با داشتن ذخایر غنی انرژی و منابع طبیعی، اما همیشه به دلیل عدم بهره‌مندی آگاهانه از این منابع و سوء برداشت از آنها، با مشکل مواجه بوده است. شاید تغییر رفتار اجتماعی افراد در ارتباط با این موضوع، عمده هدفی بود که این تحقیق در ابتدا بر پایه آن شکل گرفت. به نظر می‌رسد می‌توان با تغییر عادت‌ها، بالابردن آگاهی‌ها و سوق دادن افراد به سمت توجه بیشتر به محیط زیست و موضوعات مرتبط با آن، چاره‌ای برای این موضوع اندیشید. از این رو، مجموعه عواملی که به بر پایه رویکردهای نظری و تحقیقات پیشین به نظر می‌رسید می‌تواند سهمی در تبیین رفتار معنادار زیست محیطی افراد داشته باشند، در مدل تحلیلی گنجانده شدند و شاخص-های آنها مورد توجه قرار گرفتند. پرسش‌نامه‌ای مشتمل بر متغیرهای دموگرافیک، رفتارهای اجتماعی زیست محیطی، شبکه‌های مشارکت مدنی، هنجارهای اجتماعی و اعتماد اجتماعی در دسترس افراد نمونه قرار گرفت. داده‌ها جمع‌آوری شدند و با استفاده از نرم افزار آماری مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند که در زیر خلاصه‌ای از آن ارائه شده است.

فرضیه اول، رابطه بین شبکه‌های مشارکت مدنی و رفتارهای زیست محیطی را می‌سنجید. (فاصله ای-فاصله ای) این فرضیه توسط ضریب همبستگی پیرسون به آزمون گذاشته شد نتایج نشان داد که رابطه معناداری بین شبکه‌های مشارکت مدنی و رفتارهای زیست محیطی وجود دارد تحلیل رگرسیون این فرضیه نیز نشان از تأیید رابطه داشت. یعنی هرچه شبکه‌های مشارکت مدنی افراد با رفتارهای زیست محیطی همخوانی داشته باشد، رفتار آنها منطبق با محیط زیست خواهد بود.

فرضیه دوم، این تحقیق بر این فرض بود که بین هنجارهای اجتماعی افراد و رفتارهای زیست محیطی آنها رابطه وجود دارد. (فاصله ای-فاصله ای) این فرضیه توسط ضریب همبستگی پیرسون به آزمون گذاشته شد نتایج نشان داد که رابطه معناداری بین هنجارهای اجتماعی افراد و رفتارهای زیست محیطی وجود دارد تحلیل رگرسیون این فرضیه نیز نشان از تائید رابطه داشت. یعنی هر چه هنجارهای اجتماعی افراد با رفتارهای زیست محیطی همخوانی داشته باشد، رفتار آنها منطبق با محیط زیست خواهد بود.

در فرضیه سوم نیز رابطه بین اعتماد اجتماعی افراد با رفتارهای زیست محیطی آنها سنجیده شد. (فاصله ای-فاصله ای) این فرضیه توسط ضریب همبستگی پیرسون به آزمون گذاشته شد نتایج نشان داد که رابطه معناداری بین اعتماد اجتماعی افراد و رفتارهای زیست محیطی وجود دارد تحلیل رگرسیون این فرضیه نیز نشان از تائید رابطه داشت. یعنی هر چه اعتماد اجتماعی افراد با رفتارهای زیست محیطی همخوانی داشته باشد، رفتار آنها منطبق با محیط زیست خواهد بود.

فهرست منابع

- ۱- اسماعیلی، فرزانه، (۱۳۸۶)، بررسی نگرش زیست‌محیطی دانش‌آموزان سوم دبیرستان شهر تهران، پایان نامه کارشناسی.
- ۲- ازکیا مصطفی و غفاری غلامرضا، (۱۳۸۳)، توسعه روستایی با تأکید بر جامعه روستایی ایران، نشر نی، تهران.
- ۳- ازکیا، مصطفی و فیروز آبادی، سید احمد، (۱۳۸۷)، بررسی سرمایه‌ی اجتماعی در انواع نظام‌های بهره‌برداری از زمین و عوامل مؤثر بر تبدیل بهره‌برداری‌های دهقانی به تعاونی، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، شماره ۳۳، ۷۶-۹۸.
- ۴- پاتنام، رابرت، (۱۳۸۰)، دموکراسی و سنت‌های مدنی، ترجمه محمد تقی لفرز، انتشارات روزنامه سلام، تهران.
- ۵- توسلی، غلامعباس و موسوی، مرضیه، (۱۳۸۴)، مفهوم سرمایه در نظریه‌های کلاسیک و جدید: با تأکید بر نظریه‌های سرمایه اجتماعی، نامه علوم اجتماعی، شماره ۲۶.
- ۶- جعفر صالحی، سحر، (۱۳۸۸)، بررسی الگوی رفتاری گردشگران در محیط زیست مقصد (مقایسه رفتار زیست محیطی گردشگران تفریحی و گردشگران فرهنگی در ایران) مطالعه موردی: شهرهای

- اصفهان و چالوس، پایان‌نامه دوره کارشناسی ارشد رشته جامعه‌شناسی، به راهنمایی دکتر محمد فاضلی و دکتر احمد رضایی، دانشگاه مازندران.
- ۷- خوش‌فر، غلامرضا، (۱۳۸۷)، تأثیر سرمایه اجتماعی بر مشارکت سیاسی مطالعه موردی استان گلستان، رساله دکتری، دانشگاه علامه طباطبائی، دانشکده علوم اجتماعی، به راهنما دکتر محمد حسین پناهی.
- ۸- شارع‌پور، محمود، (۱۳۸۷)، بررسی رابطه سرمایه‌ی اجتماعی و مشارکت ورزشی (مطالعه موردی شهروندان ۲۹-۱۵ ساله بابل)، "نشریه حرکت. شماره ۳۷. ۱۵۳-۱۳۱.
- ۹- شبیری، محمد، نجیبه شاه‌حسینی و هدی طائی، (۱۳۸۹)، ارتقای کیفیت آموزش‌های محیط زیستی در دوره ابتدائی ایران بر پایه مطالعه تطبیقی - تحلیلی دوره ابتدائی کشورهای انگلستان و آلمان، همایش مهندسی محیط زیست، دانشگاه تهران، تهران.
- ۱۰- فیلد، جان، (۱۳۸۸)، سرمایه اجتماعی، ترجمه غلامرضا غفاری و حسین رضائی انتشارات کویر، تهران، چاپ دوم.
- ۱۱- فوکویاما، فرانسیس، (۱۳۷۹)، پایان نظم (بررسی سرمایه‌ی اجتماعی و حفظ آن)، ترجمه غلام‌عباس توسلی، جامعه ایرانیان، تهران، چاپ اول.
- ۱۲- ناطق‌پور، محمدجواد و فیروزآبادی، سید احمد، (۱۳۸۴). شکل‌گیری سرمایه‌ی اجتماعی و فرا تحلیل عوامل مؤثر بر آن، نامه علوم اجتماعی، شماره ۲۸، ۱۹۰-۱۶۰.
- ۱۳- کلمن، جیمز، (۱۳۷۷)، بنیادهای نظریه اجتماعی، ترجمه منوچهر صبوری، نشر نی، تهران.
- 14- Budak , D(2005). Behavior &Attitude of Student Toward Environmental Issues at Faculty of Agricultural , Turkey ,*Jurnal of Applied Sciences*. pp1224-1227.
- 15- Quimbita & Pavel.(2005). *Assessing On Environmental Attitude Development Model: Factor Influencing the Environmental Attitude of College Student*.
- 16-Kollmuss,A., Agyeman.J.(2002).Mind the Gap: Why People Act Environmentaly and What are the Barriers to Pro-environmental Behavior? *Journal of Environmental Education Research*,.8, 3.pp450-471.
- 17- Pettus, A.M, Giles, M.B.(1987).Personality Characteristics and Environmental Attitueds. *Journal of Population and Environmental*, Vol.9.No.3
- 18- Barr, S. (2007). Factors Influencing Environment Attitudes and Behaviors: A U.K.Case Study of Household Waste Management. *Journal of Environment and Behavior*.Vol.39.No.4.pp 435-473.
- 19- Grafton, R. Quentin and Knowles, Stephen, (2003). Social capital and national environmental performance", *Australian National University, Economics and Environment Network Working Paper, EEN0206*, <http://een.anu.edu.au/>.
- 20- Dunlap, R.E.,& Cotton, W.R.(197۸). Environmental Socioligy. *Annual Review of Socioligy*, 5, pp.243-273.

- 21- Divise, A. (2001) *But we knew that already! A study into the relationship between social capital and volunteering*, Conference paper, Sheffield.
- 22- Blunden, A. (2003). *On Social Capital*”, <http://home.mira.net/andy/works/social-capital.html>. [6 dec 2003].
- 23-Fiallo, E.A., and Jacobson, S.K. (1994). Local communities and protected areas: Attitudes of rural residents towards conservation and Machailla National Park, Ecuador". *Environmental Conservation*. 22 (3), 241-249.
- 24- Putnam , R. (1995). Bowling alone: America's declining Social Capital, *Journal of Democracy* 6(10): 65-78.
- 25- Putnam. R. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community* New York, Simon & Schuster.
- 26- Zekavat, S.M. (1977).The state of the environment in Iran. *Journal of Developing Societies*. 13(1), 49-72.
- 27- Woolcock, M. (1998). Social Capital and economic development: Toward a theoretical synthesis and policy framework”, *Theory and Society*. Vol. 27, pp.151-208.
- 28-Hungeford, H and Volk, T. (1990). Changing Learner Behaviour Through Environmental Education, *Journal Environment Education*, 2, 42-47.
- 29- Fukuyama, F. (1998). *Trust, the Social Virtues and the Creation of Prosperity*. London, Hamish Hamilton.
- 30-Healy, T. (2003). *Social capital: Challenge for its Measurment at International Level Workshop: social Capital and Economic Development*. www.gigapedia.com
- 31-Salehi, S.(2010). *People and the Environment: A Study of Environmental Attitudes and Behavior in Iran*.Lambert Academic Publishing.